

A hasadékpókok második előfordulása Magyarországon (Araneae: Haplogynae, Filistatidae)

SZÜTS TAMÁS

Állatorvostudományi Egyetem, Biológiai Intézet, Zoológiai Tanszék, 1077 Budapest, Rottenbiller u. 50.
E-mail: szuts.tamas@univet.hu

Kivonat. A hasadékpókok (Filistatidae család) a Mediterráneum jellegzetes és elterjedt képviselői. Eleddig egyetlen magyar előfordulásukról volt tudomásunk, 1985-ben PEKKA LEHTINEN három példányt gyűjtött (az adatok közlésére 2019-ben került sor), melyek a Turku Egyetem gyűjteményében találhatóak. A családnak további magyarországi észlelései a várakozások ellenére nem voltak, és majdnem négy évtized után került újra elő: 2024. április 20-án egy him példányt sikerült fogni Budapesten, ami a Magyar Természettudományi Múzeumban került elhelyezésre. A majdnem negyvenévnnyi észlelési hiátus a csoport kevéssé ismert jellegéből adódhat. A jelen közlemény számos habitus- és párzószervi fotót közöl, a jövőbeli azonosítás elősegítésére.

Kulcsszavak: behurcolás, megtelepedés

Elfogadva: 2024.06.27.

Elektronikusan megjelent: 2024.07.01.

Bevezetés

Magyarország faunájának egyik intenzíven vizsgált csoportját alkotják a pókok (Araneae). Tucatnyi szakember, számos hallgató és diák mellett számtalan érdeklődő amatőr pókszakértő aktív érdeklődése bizonyítja Herman Ottó híres sorait: „*az araneologia művelése kiegészítő részét képezi a culturnépek tudományos szellemének*” (HERMAN 1876).

A közelmúlt kutatásainak eredményeképpen folyamatosan bővül a magyar fauna feltárt-sága. A negyed-évszázada megjelent – a modern pókfauna-kutatás kezdő mérföldkövét jelentő – fajlista közlése óta (SAMU & SZINETÁR 1999) számos (egészen pontosan 87) új fajjal gyarapodott a faunalistánk. Ezek között vannak Magyarországról leírt fajok is, mint pl. a *Pelecopsis loksai* SZINETÁR & SAMU, 2003 (SZINETÁR & SAMU 2003), az európai álkalózpók (*Trebacosa europaea* SZINETÁR & KANCSAL, 2007; SZÜTS *et al.* 2017), a kisl-földi szirtipók (*Parasyrisca arrabonica* SZINETÁR & EICHARDT, 2009; SZINETÁR *et al.* 2009), a deres bikapók (*Eresus hermani* KOVÁCS, PRAZSÁK, EICHARDT, VÁRI & GYURKO-VICS, 2015; KOVÁCS *et al.* 2015) és a *Sernokorba betyar* (GALLÉ-SZPISIAK, GALLÉ & SZÜTS, 2023; GALLÉ-SZPISIAK *et al.* 2023), illetve új jövevényfajok, pl. *Icius subinermis* (KORÁNYI *et al.* 2017), *Zodarion zorba* (SZINETÁR *et al.* 2015), *Pandava laminata*, *Oecobius maculatus* (PFLIEGLER *et al.* 2012), *Triaeris stenaspis* és *Coleosoma floridanum* (PFLIEGLER 2014) is.

1. ábra. A *Filistata insidiatrix* élő példányai. a): adult hím (Szlovénia 2015); b): adult nőstény (Szlovénia 2015); c): a 2024-es észlelés példánya (Budapest 2024); d): a gyűjtőüvegben látható példány, oldalnézetből (Budapest 2024). A nyilak a hosszú tapogatólábát mutatják. (fotók: SZÜTS T.)

Figure 1. *Filistata insidiatrix*, alive specimens. a): adult male, Slovenia; b): adult female, Slovenia; c): the 2024 record's specimen; d): specimen in a collecting tube, lateral view. Arrows point at the elongated palps. (photos by T. SZÜTS)

A faunára új fajok esetében az azonosítás általában nehézkes, hiszen jellemzően nem „megszokott” genuszokhoz, hanem néhány esetben Magyarországról akár addig ismeretlen pókcsaládokhoz tartozó fajokról van szó. Ez nyilvánvalóan megnehezíti a közép-európai fajokban/családokban jártas pókászok dolgát. Szerencsére az arachnológusokat számos online adatbázis és rendszeresen frissített határozókulcs segíti: a friss faunisztikai adatokat is tartalmazó *Spinnen Mitteleuropeas* online kiterjesztett verziója (NENTWIG *et al.* 2024), PIERRE OGER fényképes adatbázisa (OGER 2024) vagy a teljes póktaxonómiai irodalmat tartalmazó világcatalógus, a WSC (WSC 2024). Így olyan esetekben, mint az Oecobiidae (PFLIEGLER *et al.* 2012), a Zoropsidae (SZINETÁR *et al.* 2014), vagy az idén kimutatott

Ochyroceratidae család (SZINETÁR *et al.* 2024) esetében, melyek ritkán vagy egyáltalán nem szerepelnek a közép-európai határozókban, van hova fordulni.

A hasadékpókok családja (1. ábra) is egy olyan pókcsalád, amely a magyar faunával foglalkozó munkákból általában hiányzik (kivéve CHYZER & KULCZYŃSKI 1897, valamint SZINETÁR & KOVÁCS 2024), ugyanakkor magyarországi előfordulásai valószínűek. A jelen közlemény célja, hogy könnyítse a habitat-, habitus- és páرزószervi képek segítségével a jövőbeni határozásokat, továbbá felhívja a figyelmet a hasadékpókok fajainak várható előkerülésére.

Anyag és módszer

A *Filistata insidiatrix* hím példányát 2024.04.20-án, egy XIV. kerületi, újépítésű, budapesti ingatlan harmadik emeleti lakásában gyűjtöttem. A példány a Magyar Természettudományi Múzeumban (gyűjteményvezető: DEÁKNÉ LAZÁNYI-BACSÓ ESZTER) „HNHM Araneae 11410” leltári számon került elhelyezésre.

A habitusképek egy NIKON D300-s digitális tükörreflexes géppel Szlovéniában és Portugáliában készültek. A Budapesten frissen gyűjtött példány habitusképei egy Huawei Mate20 Pro mobiltelefon kamerájával készültek. A multifokális palpusképeket Nikon Eclipse E200-ra helyezett Tucsen Michrome 20 kamerával készült rétegeképekből generáltam Helicon Focus 8.0 program segítségével.

Eredmények

A *Filistata insidiatrix* (FORSSKÁL 1775) egy hím példányát figyeltem meg és gyűjtöttem be. A család azonosítása relatíve egyszerű. Az egy csoportban álló szemek és az egyszerű hím páرزószerv tipikus Haplogynae csoportbéllyegek, ugyanakkor ez az egyetlen olyan család a taxonban, amelyiknek nyolc szeme van (nem pedig hat), szövőlappal is (ZONSTEIN & MARUSIK 2019) és nyüsttel is rendelkezik, amely azonban proximális helyzetű (a többi szövőlapos családdal ellentétben). A *Filistata* genusz a nagyobb termete és a hímek hosszú tapogatólábai miatt, amelyek az első comb körülbelül kétharmadáig érnek (1. ábra, c–d), egyszerűen felismerhető. A mediterrán hasadékpók (*Filistata insidiatrix*) határozása, a közeli fajoktól való elkülönítése, az alábbi jellegek segítségével történhet: a hosszú és egyenes hímtag vége megtörik és egy lemezszerű képlet található a végén (2. ábra, a–b). (A *F. gomerensis* és *F. canariensis* esetében a hímtag rövid, a *F. wunderlichi* faj hímjéinél nem törik meg és hajlott, a *F. lehtineni* esetében csavart.) A nemzetség többi fájától a hímtag megtörése mellett a végizen található felmeredő sertecsomó is segít az elkülönítésben (2. ábra, c és d).

2. ábra. A *Filistata insidiatrix* tapogatólába. a): ivarhólyag közelkép, prolaterális nézet; b): ivarhólyag közelkép, retrolaterális nézet; c): tapogatóláb, prolaterális nézet; d): tapogatóláb, retrolaterális nézet. (fotók: SZÜTS T.)

Figure 2. Male palp of *Filistata insidiatrix*. a): bulb closeup, proteral view; b): bulb closeup, retrolateral view; c): male palp, proteral view; d): male palp, retrolateral view. (photos by T. SZÜTS)

Értékelés

A mediterrán hasadékpók öt éve publikált majdnem negyvenéves magyarországi adata több kérdést is felvet. Egyrésztől egy helyről hímek és nőstények befogása egy megtelepedett faj látszatát kelti (ZONSTEIN & MARUSIK 2019), ugyanakkor ez a relatíve nagytermetű faj az épületlakó pókfauna kutatásai (lásd SZINETÁR & KOVÁCS 2024) során nem került elő. Jelen adata nagy valószínűséggel friss behurcolás, figyelembe véve a Mediterráneumból származó intenzív kereskedelmi áruforgalmat és a kevésbé tipikus lelőhelyet. Hasonló helyzetben van az olasz darócpók, a *Segestria florentina* (ROSSI, 1790) is (SZINETÁR CSABA szóbeli közlése). A nagytermetű, szintén lakóépületekben is előforduló fajt először Szegeden jelezték (KOVÁCS & SZINETÁR 2004), de újabb előfordulása lassan két évtizede várat magára.

Egy új faunatag esetében az egyik sorsdöntő lépés, amikor az adott faj valóban megtelepszik, és utánpótlás nélküli önfenntartó populáció alakul ki. LEHTINEN 1985-ös gyűjtése valószínűleg egy málló vakolatú belvárosi épületből származhat, ahol elképzelhető egy ilyen populáció megtelepedése és fennmaradása. A jelenlegi nyaralási trendeket figyelembe véve, amikor sokan utaznak az Adriai-tenger környékére, illetve Görög- vagy Törökországba, ahol ez a faj közönséges, szinte bizonyos, hogy a faj behurcolása időről időre megtörténhet. Felmerül persze a kérdés, hogy egészen pontosan hol kellene keresni a hasadékpókok esetlegesen megtelepedő példányait? A sziklás élőhelyeken túl, jellemzően emberközeli, számos repedést kínáló régi, romos épületek, téglafalak, téglarakások azok a mikroélőhelyek, ahol jellegzetes, szövölapos, száraz hálóját ez a pók elkészítheti (3. ábra). A hálóból különösebb nehézség nélkül kicsalogatható vagy kipszikkálható.

Bízom abban, hogy ez a közlemény a pókok iránt érdeklődők kíváncsiságát felkeltve segíti a faj célirányos keresését, így követhessük a faj északi irányú terjedését, igazolhassuk feltételezett aktuális jelenlétét.

3. ábra. A mediterrán hasadékpók élőhelye Portugáliában (2007). a): téglafal hasadékában található nyílás mellett őrködő hím; b): szövölapos selymet nyüstölő nőstény egy lakóhasadékban. (fotók: SZÜTS T.)

Figure 3. Habitat of the Mediterranean Crevice weavers in Portugal (2007). a): cribellate web around a brick wall's crevice with a guarding male; b): cribellate silk production by the female. (photos by T. SZÜTS)

Köszönetnyilvánítás. Köszönettel tartozom a kézirat bírálóinak, SZINETÁR CSABÁNAK (Szombathelyi Arachnológiai Műhely) és HORNUNG ERZSÉBETNEK a kézirat átnézéséért. TÓTH BALÁZSNAK a kézirat szerkesztéséért. ALIREZA ZAMANI a Turkui Egyetem gyűjteményét nézte át a példányokért, amit ezúton is köszönök.

Irodalomjegyzék

- CHYZER C. & KULCZYŃSKI W. 1897. *Araneae Hungariae. Tomus II.* Academia Scientiarum Hungaricae, Budapest, pp. 147–366.
- GALLÉ-SZPISJAK N., GALLÉ R. & SZÜTS T. 2023. A review of the genus *Sernokorba* Kamura, 1992 (Araneae, Gnaphosidae). *Zoosystematics and Evolution*, 99(2): 325–335. <https://doi.org/10.3897/zse.99.103061>
- HERMAN O. 1876. *Magyarország pók-faunája I.* Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, 119 pp. <https://doi.org/10.5962/bhl.title.9704>
- KORÁNYI D., MEZŐFI L. & MARKÓ V. 2017. First record of the jumping spider *Icius subinermis* (Araneae, Salticidae) in Hungary. *Arachnologische Mitteilungen*, 54: 38–40. <https://doi.org/10.5431/aramit5408>
- KOVÁCS G., PRAZSÁK I., EICHARDT J., VÁRI G. & GYURKOVICS H. 2015. A new ladybird spider from Hungary (Araneae, Eresidae). *ZooKeys*, 494: 13–30. <https://doi.org/10.3897/zookeys.494.8676>
- MEZŐFI L. & MARKÓ V. 2018. Some rare and remarkable spider species from Hungary (Arachnida: Araneae). *Arachnologische Mitteilungen*, 55: 1–9. <https://doi.org/10.30963/aramit5501>
- NENTWIG W., BLICK T., BOSMANS R., GLOOR D., HÄNGGI A. & KROPF C. 2024. *Spiders of Europe. Version 6.2024.* <https://www.araneae.nmbe.ch> (utolsó megtekintés: 2024. jún. 24.) <https://doi.org/10.24436/1>
- OGER P. 2024. *Les araignées de Belgique et de France.* <https://arachno.piwigo.com/> (utolsó megtekintés: 2024. jún. 24.)
- PFLIEGLER W.P. 2014. Records of some rare and interesting spider (Araneae) species from anthropogenic habitats in Debrecen, Hungary. *e-Acta Naturalia Pannonica*, 7: 143–156.
- PFLIEGLER W.P., PFEIFFER K.M. & GRABOLLE A. 2012. Some spiders (Araneae) new to the Hungarian fauna, including three genera and one family. *Opuscula Zoologica*, 43: 179–186.
- SAMU F. & SZINETÁR CS. 1999. Bibliographic check list of the Hungarian spider fauna. – *Bulletin of the British Arachnological Society*, 11: 161–184.
- SZINETÁR CS. & KANCSAL B. 2007. *Trebacosa europaea*, a new wolf spider from Hungary (Araneae, Lycosidae). *Journal of Arachnology*, 35: 153–158. <https://doi.org/10.1636/H06-23.1>
- SZINETÁR CS. & KOVÁCS G. 2024. *Magyarország épületlakó pókjai. Expedíció a lakásunkban.* Savaria University Press Kiadó, Szombathely, 184 pp.
- SZINETÁR CS., KOVÁCS P. & EICHARDT J. 2015. A kislalföldi meszes homokpuszta katonai használatú gyepterületeinek pókfaunája (Araneae). [Spiders (Araneae) of the Győr-Gönyű military shooting range]. *RENCE*, 1: 237–260.
- SZINETÁR CS. & SAMU F. 2003. *Pelecopsis loksai* sp. n., a new erigonine spider from Hungary (Araneae: Linyphiidae). *Bulletin of the British Arachnological Society*, 12: 412–414.
- SZINETÁR CS., EICHARDT J. & SZÜTS T. 2009. The first lowland species of the Holarctic alpine ground spider genus *Parasyrisca* (Araneae, Gnaphosidae) from Hungary. *ZooKeys*, 16: 197–208. <https://doi.org/10.3897/zookeys.16.234>
- SZINETÁR CS., TÖRÖK T. & SZÜTS T. 2014. *Zoropsis spinimana*, mint új épületlakó pókfaj Magyarországon. *A NYME Savaria Egyetemi Központ Tudományos Közleményei XX. Természettudományok*, 15: 105–113.
- SZINETÁR CS., TAKÁCS-VÁGÓ H. & EICHARDT J. 2024. A *Theotima minutissima* (Petrunkevitch, 1929) előfordulása Magyarországon (Araneae: Ochyroceratidae). A délkelet-ázsiai jövevényfaj megtelepedése Európában. *Biológia Savaria Természettudományi és Sporttudományi Közlemények*, 21: 105–112.

- SZÜTS T., ZALAI B., VILLEPOUX O., BUCHHOLZ S., EICHARDT J., ZHUKOVETS E.M., OGER P. & SZINETÁR CS. 2017. On the identity of the Palearctic species of the wolf spider genus *Trebacosa* (Araneae: Lycosidae). *Zootaxa*, 4216(4): 384–394. <https://doi.org/10.11646/zootaxa.4216.4.6>
- WORLD SPIDER CATALOG 2024. *World Spider Catalog. Version 25.0. Natural History Museum Bern*, <http://wsc.nmbe.ch> (utolsó megtekintés: 2024. jún. 24.) <https://doi.org/10.24436/2>
- ZONSTEIN S. & MARUSIK Y.M. 2019. A revision of the spider genus *Filistata* (Araneae: Filistatidae). *Arachnology*, 18(2): 53–93. <https://doi.org/10.13156/arac.2018.18.2.53>

The second occurrence of the crevice weaver spiders in Hungary (Araneae: Haplogynae, Filistatidae)

TAMÁS SZÜTS

University of Veterinary Medicine Budapest, Institute of Biology, Department of Zoology
Rottenbiller u. 50, H-1077 Budapest, Hungary
E-mail: szuts.tamas@univet.hu

ÁLLATTANI KÖZLEMÉNYEK (2024) 109(1–2): 21–28.

Abstract. Crevice weaver spiders (Filistatidae) are characteristic and widespread members of the Mediterranean. So far only one occurrence has been known, in 1985 PEKKA LEHTINEN collected three specimens (data have been published in 2019), which are in the collection of the University of Turku. There were no further Hungarian records of the family despite expectations, but almost four decades later in 2024, on the 20th of April a male specimen has been captured in Budapest, which is deposited in the collection of the Hungarian Natural History Museum. The almost forty years hiatus may have caused by the relatively poorly known status of the family in Hungary. This publication provides therefore numerous habitus, habitat and copulatory organ photos to aid future identification.

Keywords: establishment, introduction.

Accepted: 27.06.2024

Published online: 01.07.2024